

Stiftelsen Lenken

Gestapohuset og Espeland fangeleir

Kompetansesenter for fred, menneskeverd og demokrati

Strategi for 2022-2024

1. Visjon

Våre visjoner bygger på stiftelsens vedtekter. Vår virksomhet skal bidra til å sikre fred, demokrati og menneskeverd for kommende generasjoner.

2. Hovedmål

Stiftelsen skal utvikle en virksomhet som med historien som konkret og symbolsk ramme aktualiserer betydningen av menneskeverdet i vår egen tid. Gestapohuset og Espeland fangeleir bærer vitnesbyrd om fangebehandlingen under den tyske okkupasjonen av Norge, og skal innta posisjoner som minnesteder for nasjonal og internasjonal kulturarv. Symbolverdien i våre lokasjoner skal brukes som plattformer for å formidle verdien av historisk kunnskap, og styrke samfunnsforståelse og aktive medborgerskap.

I tillegg til å utvikle formidlingen og utstillingene våre spesielt rettet mot ungdom, er det stiftelsens målsetting å bygge opp en forskningsinstitusjon og et nasjonalt kurssenter for lærere, begge rettet mot undervisningen knyttet til menneskeverd og menneskerettigheter i skolen. Vi vil være en sentral støttespiller for norsk skole, og bidra til sunne dannelsesprosesser gjennom våre diakrone perspektiver.

3. Verdigrunnlag

Våre verdier gjennomsyrrer stiftelsens arbeid. På samme tid er dette verdiene som vi vil bringe videre, slik at de kan danne grunnlag for refleksjon hos så mange som mulig. I den norske grunnopplæringens overordnede mål er det et vesentlig element at elever skal vokse inn i sin rolle som aktive og gode medborgere – våre verdier danner kjernen i ethvert aktivt medborgerskap.

Engasjement – Gjennom engasjement åpner vi for muligheter, og får fokus på våre mål. Engasjement er fundert i troen på egen betydning og evne til deltakelse. Vi vil derfor bidra til å styrke det allmenne ønsket om å gjøre en forskjell i samfunnsutviklingen, lokalt og globalt, gjennom å utvikle de pedagogiske verktøyene til dette.

Medmenneskelighet – Bare i fellesskap kan menneskelivet fungere. Toleranse og inkludering er derfor en betingelse for et godt samfunn, der annerledeshet og utenforskap møtes med åpenhet og forståelse. Vi vil bidra til formativ refleksjon over hva som skjer når menneskeverdet undergraves gjennom forfølgelse, flukt og dehumanisering.

Kritisk tenkning – Evnen til kritisk tenkning bringer oss forbi våre fordommer og handler om å se på verden med et nysgjerrig, lekende og kreativt blikk. Reflekterte medborgere har mot til å stille selvstendige spørsmål rundt etablerte oppfatninger, men også mot til selvkritikk. Ved å oppmuntre til kritisk tenkning vil vi bidra til å forme hele, konstruktive mennesker.

Faglighet – All sann faglighet er bygget på engasjement, medmenneskelighet og kritisk tenkning. Vi etterstreber derfor ikke bare spesialisert kunnskap og kompetanse, men også ærlighet, respekt og etterprøvbarhet. Vår virksomhet vil også bidra til å utvikle samarbeid med andre undervisnings- og forskningsinstitusjoner.

4. Stiftelsen Lenken

4.1. Organisering:

Styret er stiftelsens øverste organ og består av ni ordinære medlemmer og tre varamedlemmer. Styret forholder seg til stiftelsens råd. Rådet består av ni medlemmer og har formelle oppgaver knyttet til valg av styrets medlemmer og vedtaksforandringer, og for øvrig rådgivende funksjoner. Daglig leder er styrets sekretær og legger sammen med styreleder saker frem på styremøtene. Det avholdes styremøter seks ganger i året og en fellessamling med rådet én gang i året.

Stiftelsen har tre faste ansatte i full stilling. Daglig leder og undervisningsleder holder til daglig til i Espeland fangeleir; i Gestapomuseet har stiftelsen en avdelingskoordinator. Staben veksler imidlertid mellom de to lokasjonene etter behov. Staben er betydelig underbemannet og har et svært stort arbeidspress. Fra 20. oktober 2021 hadde stiftelsen en prosjektmedarbeider betalt av NAV, og som fra 1. mars ble ansatt i midlertidig stilling frem til årsskiftet.

Stiftelsen har to venneforeninger, knyttet til hver sin lokasjon. I Gestapomuseet tar foreningen del i undervisningen og har tatt aktivt del i museumsutviklingen. Espeland fangeleirs venneforening har stor del i undervisningen og hver mandag nedlegger «dugnadsgjengen» et stort arbeid med forfallende oppgaver og vedlikehold. Samlet utgjør det frivillige arbeidet i stiftelsen 4,5 årsverk. Det er behov for flere – og gjerne yngre – frivillige. Det er iverksatt tiltak for å inkludere nye grupper av frivillige.

Mål:

- **Oversiktlig organisasjonsstruktur:** Stiftelsen skal bygge opp og konsolidere en oversiktlig organisasjonsstruktur som tydeliggjør mandatet knyttet til den nødvendige profesjonaliseringen av virksomheten.
- **Statsbudsjettets kap. 224:** I et større bilde vil det være avgjørende at stiftelsen organiseres på statsbudsjettet sammen med freds- og menneskesentrene som vi sammenligner oss med. Dette vil gjøre oss mer synlige som institusjon, og senke terskelen for statstilskudd.
- **Kommunikasjon:** Den interne kommunikasjonen i stiftelsen utvikles med en god flyt av informasjon og delingskultur gjennom hele organisasjonen.
- **Internkontroll:** Det er avgjørende at det utvikles gode verktøy for internkontroll av de ulike virksomhetsområdene i stiftelsens arbeid. Dette gjøres gjennom digitalisering, men også gjennom implementering av tankemåter og et felles språk som konkretiserer dette.
- **Hjemmesiden:** Et sentralt virkemiddel for å utvikle en god og hensiktsmessig strukturering av driften og kommunikasjonen innad og utad ligger i utviklingen av hjemmesiden. Hjemmesiden skal også være plattformen for venneforeningenes hjemmesider. Hjemmesiden vil i stor grad være stiftelsens ansikt utad, og den skal også utvikles som et arbeidsverktøy for skolene.
- **Kontorarbeider i 100% stilling:** I dag utgjør den faste staben et minimum. De administrative oppgavene har økt og vil øke ytterligere i omfang. Det må derfor sikres driftsmidler til en permanent administrasjonsmedarbeider for å sikre den videre utviklingen av stiftelsen.
- **Opprettholde stor grad av frivillighet:** Stiftelsen skal fortsatt la viktige deler av leirens virksomhet tuftes på frivillighet og dugnadsarbeid, men samtidig innarbeide dette i profesjonaliseringen av driften.
- **Rekruttering av frivillige:** Driften er i dag avhengig av frivillige. Arbeidspresset er stort også på de frivillige, kanskje spesielt i skolegruppen i Espeland fangeleir. Det er på bred basis nødvendig med rekruttering av flere frivillige. Programmene for rekrutteringen må bygges ut. Målsettingen er en dobling av antallet frivillige, spesielt knyttet til omvisning og undervisning.
- **Samarbeid mellom foreningene:** De to venneforeningene våre har mange felles interesser. Det er ønskelig, også i foreningene, å utnytte felles ressurser. Det skal arrangeres felles sosiale tematurer for de frivillige i foreningene med noe faglig innhold. Foreningene avholder felles arrangementer.

4.2. Finansiering:

Organiseringen av det daglige arbeidet i stiftelsen er i høy grad betinget av våre finansielle rammer. I dag er stiftelsen kraftig underfinansiert. Hovedstøtten kommer fra Kunnskapsdepartementet. Driftstilskuddene fra Bergen kommune og Vestland fylkeskommune er beskjedne. Stiftelsens egeninntekter er små. Vi mottar også noe sponsorstøtte fra bedrifter og private.

For detaljer, se vedlegg.

Mål:

- **Større synlighet:** De store og varige tilskuddene ligger i det offentlige, spesielt hos staten. For å hente ut større tilskudd og bygge opp stiftelsen skal vi bli mer synlige, og de faglige høye og særegne kvalitetene i arbeidet vårt må fremkomme tydelig.
- **Øke staben:** Med en større administrasjon kan arbeidet opp mot bevilgende myndigheter intensiveres og sikres bedre kvalitet. En øket stab gjør også at vi kan søke mer prosjektstøtte, ettersom vi faktisk kan følge prosjektene opp i større grad.
- **Statsbudsjettets kap. 224:** I et større bilde vil det på sikt være avgjørende at stiftelsen organiseres på statsbudsjettet sammen med freds- og menneskesentrene som vi sammenligner oss med. Dette vil ytterligere bidra til synlighet som institusjon, og senke terskelen for statstilskudd.
- **Butikk:** Salg av bøker, suvenirer og effekter gjøres gjennom egne «butikker» i lokasjonene våre og gjennom internettsalg på hjemmesiden.inntektene vil være beskjedne, men salget vil også ha promoteringsfordeler.
- **Økte besøkstall:** Antallet betalende besøkende kan økes, men potensialet er begrenset ettersom det må balanseres med skoleundervisningen som er prioritert. Spesielt skal besøksantallet økes om sommeren. Denne økningen vil også avhenge av flere frivillige formidlere.
- **Sponsorater:** Arbeidet med sponsorer intensiveres. Antallet sponsorer økes merkbart, ikke minst faste sponsorer, også med større støttebeløp.

4.3. Kunnskap:

De ansatte har høy og relevant formal- og realkompetanse, og deres ulike fagbakgrunn og erfaringer representerer en god og nyttig spredning. Styret besitter kompetanse på en rekke ulike felter, og noen medlemmer har erfaring fra tunge posisjoner og verv som er relevante for stiftelsen. Det samme gjelder stiftelsens råd.

Staben har i dag liten mulighet for å drive egen kunnskapsproduksjon på høyt faglig nivå, selv om fagkompetansen og ønsket er tilstede. Det er imidlertid produsert en vandreutstilling og en bokversjon av denne.

Vår kunnskap ivaretas og videreformidles i dag i første rekke gjennom våre lokasjoner. Med den nye hjemmesiden får vi et langt bedre verktøy for å ivareta og formidling innad og utad. Både Gestapomuseet og Espeland fangeleir skal presenteres grundig på hjemmesiden.

Også i lokasjonenes egne digitaliseringsplattformer ligger det store muligheter for formidling og strukturering av kunnskap. Dette arbeidet må imidlertid sikres gjennom grundige planer med høy faglig standard.

Stiftelsens kunnskapsformidling har i dag et nedslagsfelt som kan utnyttes bedre og utvides. Våre undervisningstilbud bør nå hele Vestlandet. Vi har gjennomført to lærerkurs og har gode og viktige erfaringer med det. Vi har utnyttede muligheter for å arrangere foredrag og seminarer.

Stiftelsen mangler systemer for samlingsforvaltning og arkivarbeid. Det foreligger imidlertid planer for dette som snart implementeres gjennom etableringen av den nye hjemmesiden.

Det er mye kunnskap i stiftelsens to venneforeninger. Begge besitter mye pedagogisk kompetanse. Gestapomuseets forening har et tydelig historiefaglig tyngdepunkt, mens Espeland fangeleirs forening har en mer praktisk innretning og stor kompetanse knyttet til vedlikehold og restaurasjon. Begge foreningene kan antakelig arbeide mer med kunnskapsproduksjon dersom forholdene legges til rette for dette.

Rekrutteringen av frivillige, spesielt guider og formidlere, er for svak. Formidlingen er i dag ikke tilstrekkelig kvalitetssikret og strukturert gjennom standardiserte opplegg. Undervisningsoppleggene er fremdeles ganske få og ikke tilpasset bredden i skolens perspektiver på menneskeverd, samfunnsforståelse og -deltakelse. Dette er også viktig å få på plass for å fordele skolens bruk av oss over større deler av året.

Mål:

- **Innovativ formidling:** Stiftelsen har en langsiktig ambisjon om å bli ledende på innovativ historiebasert freds- og menneskerettighetsformidling. Det vil kreve mer profesjonalisering og tyngre faglighet. Våre overordnede didaktiske perspektiver skal konkretiseres i en egen utviklet modell.
- **Utvikle den pedagogiske plattformen:** Innenfor rammene av våre verdier, knyttet til menneskeverd og aktive medborgerskap, vil stiftelsen videreutvikle det pedagogiske grunnlaget som på ulike måter knytter historiens erfaringer til vår egen hverdag. Det innebærer å utvikle bredden og kvaliteten i vårt undervisningstilbud.
- **Digitale plattformer:** Vi effektiviserer vår formidling og kommunikasjon gjennom digitale plattformer.
- **Differensiert undervisningstilbud:** Som en freds- og menneskerettighetsinstitusjon ønsker vi å gi et tilbud for grunnskolen og videregående skole, med en differensiert undervisning og formidling som er tilpasset de ulike alderstrinnene og skolenes behov.
- **Et undervisningstilbud for hele Vestlandet:** Stiftelsen ønsker å nå ut med et tiltrekkende undervisningstilbud i hele regionen, og bli godt kjent som en stor og anvendelig ressurs som et tillegg til den ordinære undervisningen.
- **Øke antallet frivillige formidlere:** Behovet for formidlere dekkes inn gjennom god og løpende rekruttering. Målet er å fordoble antallet formidlere.
- **Flerkulturelt møtested:** Vi ønsker å utvikle stiftelsen til et flerkulturelt møtested med fokus på fredsarbeid og menneskeverd. Stiftelsen må tilrettelegge tilbud knyttet til flerkulturelle dimensjoner som gjøres kjent over relevante grupper.

- **Stiftelsen som kunnskapsbase:** Stiftelsen etablerer seg som en relevant og praktisk kunnskapsbase, spesielt for lærerne. Både lokasjonene og digitale plattformer danner utgangspunkt for dette.
- **Samlingsforvaltning:** Det etableres en samlingsforvaltningsplan som implementeres i den praktiske driften, og som dermed ivaretar og utvikler de historiske samlingene og arkivene våre.

4.4. Brukerne:

Tyngdepunktet i vårt formidlingsarbeid er rettet mot skoleelever. Hvert år vil flere tusen skoleelever besøke Gestapomuseet, som prioriterer videregående skoler, og Espeland fangeleir, som prioriterer 9. klassetrinn. De fleste elevene er fra Bergen, men også fra skoler rundt om i Vestland fylkeskommune.

Historisk interesserte grupper også viktige. Alt fra pensjonistgrupper, historielag og andre typer foreninger og organisasjoner besøker oss. Enkeltpersoner eller familiegupper kan besøke lokasjonene våre på bestilling, eller på de åpne søndagene og i forbindelse med ulike arrangementer.

Sommeren 2021 holdt vi for første gang sommeråpent med egne guider. Guidene vekslet mellom Gestapomuseet og fangeleiren, hhv. tre og to ganger i uken. Venneforeningene holdt åpent om søndagene begge steder.

Bergen er en sentral turistattraksjon. Våre lokasjoner er i dag ikke tilstrekkelig kjente turistmål. Vi har ikke noe system som kan møte turistgrupper som ønsker omvisning på andre språk enn norsk, og til dels på engelsk.

Våre potensielle besøksgrupper kjenner oss for dårlig. Vi har ikke etablert et systematisk markedsføringsopplegg rettet mot aktuelle undervisningsinstitusjoner, etater og ulike organisasjoner.

Lokasjonene benyttes også som minnesteder. I Veiten markerer vi 9. april, og i leiren markerer vi holocaust-dagen 27. januar og fredsdagen 8. mai med større arrangementer.

Mål:

- **Attraksjoner i Vestland fylke:** Gestapomuseet og Espeland fangeleir skal bli foretrukne minnesteder for skoleklasser i Vestland som arbeider med 2. verdenskrig. Med dette utgangspunktet vil vi bygge opp om menneskeverd og aktive medborgerskap.
- **Garantist:** Stiftelsen skal være en garantist for historiske markeringer og demokratisk identitet.
- **Økende besøkstall:** Det er et hovedmål at antall brukere av stiftelsens tilbud skal øke i årene som kommer. Sommersesongen har spesielt stort potensial.
- **Turister:** Våre lokasjoner skal være et foretrukket besøkssted attraksjon for turister og andre i Bergensregionen som vil sette seg inn i 2. verdenskrigs historie.

- **Større brukervennlighet:** Et tilpasset formidlingstilbud for våre brukere. En større bredde i undervisningsoppleggene, spesielt overfor skoleklassene.
- **Bygge en effektiv markedsføring:** Det skal jobbes aktivt for å gjøre oss kjent for alle skolene i Vestland. Markedsføringen overfor et bredere publikum profesjonaliseres. Kunnskap om oss skal være lett tilgjengelig for turister som besøker Bergen. Vi skal markedsføre oss for ulike lag og organisasjoner.

5. Særegne avdelingsmål

5.1. Gestapomuseet:

Veiten 3 ble tatt i bruk av Gestapo som hovedkvarter på Vestlandet i 1940. Mange av fangene i Gestapohuset ble ekstremt brutalt behandlet. De fire originale cellene er bevart. Gestapomuseet ble offisielt åpnet i juni 2021. Museet ble etablert gjennom midler gitt av private givere.

Det fulgte ikke med økonomisk støtte til drift, men det store gavebeløpet utløste viktige gaveforsterkningsmidler fra KUD. Utviklingen av museet ble i stor grad gjort av en prosjektgruppe utgått fra venneforeningen. Det er ansatt en avdelingskoordinator i full stilling i museet.

Museet er lite og trangt og setter begrensinger på antall publikummere/elever som kan besøke utstillingen samtidig. Skoleklasser må deles opp. Vi har lenge hatt utfordringer knyttet til nok og gode undervisningslokaler i Veiten.

Det er en ambisjon at vi skal utvide vår virksomhet i 5. etg. Vi har en avtale med huseier om å drive framleie for virksomheter vi vil samarbeide med. Framleiemodellen gjør at vi har mer kontroll på bruken av lokalene. Imidlertid er leie av lokaler i Veiten 3 svært kostbart, og for ideelle organisasjoner blir det fort for dyrt.

Mange av virksomhetene som leier lokaler i Veiten 3 har felles interesser med oss. Det er mange muligheter for samarbeid. Samarbeid øker mulighetene for profesjonsutvikling og bredere undervisningstilbud, men også tilskudd. En større samarbeidsflate vil dessuten skille oss tydeligere fra ordinære museumsinstitusjoner.

Deler av bygget i Veiten 3 har betydelig verneverdi, spesielt museumslokalene. Bruken av lokalene tilpasser og strukturerer vi i samarbeid med vernemyndigheter og offentlige mål.

Mål:

- **Undervisningslokaler:** Situasjonen rundt gode og tilstrekkelige undervisningsrom får en permanent løsning.
- **Vokse i 5. etg.:** Stiftelsen benytter stadig mer av lokalene i 5. etg. for sine egne formål.

- **Digital utstilling:** Gestapomuseet har en digital versjon på hjemmesiden.
- **Den digitale museumsplattformen:** Den digitale plattformen i museet fylles ut med materiale gjennom en systematisk og faglig sikret plan.
- **Utstillingens utforming:** Funksjon og hensiktsmessighet vurderes fortløpende i møtet med publikum, og nødvendige justeringer gjøres.
- **Samarbeid i Veiten 3:** Det inngås tettere samarbeid med virksomhetene i Veiten 3 og andre.

5.2 Espeland fangeleir

Espeland fangeleir ble bygget hastig i perioden 1942-1945. Den ble bygget primært som transittleir for politiske fanger. Størstedelen av leiren er fredet. De enkle og gamle byggene utgjør ca. 5.000m² bygningsmasse. Etterslepet i investeringene er svært store; tilstandsrapporten fra 2019 satte summen til kr. 20 millioner.

Vi har få eller ingen midler selv til å følge opp vedlikeholdet. Tilskuddene fra Riksantikvaren hjelper, men disse midlene er i utgangspunktet ikke ment for annet enn å kompensere for ekstrautgiftene ved å vedlikeholde den fredede bygningsmassen.

Tilstandsrapporten gjør det imidlertid enklere å identifisere nødvendige vedlikeholdsprosjekt. Venneforeningen gjør en svært viktig og avgjørende jobb med vedlikehold og restaurasjon i leiren. Det praktiske samarbeidet med Fylkeskonservatoren er meget godt.

Med privat støtte har vi, i samarbeid med vernemyndighetene, rekonstruert tre vaktårn og deler av et dobbelt piggrådgerde med porter. Vaktårnene har store råteskader. Det gjenstår rekonstruksjon av piggrådgerdet i to av leirens hjørner.

Anlegget er stort og betydelige deler av det står foreløpig uvirksomt. Stadig mer av anlegget tas imidlertid i bruk for våre egne formål. Lokaler vi benytter tilpasses stadig bedre deres bruk. Imidlertid gjenstår det mye. Å legge Nedre magasin til rette som storstue i leiren har en prislapp på kr. 6 millioner. Det er utarbeidet og vedtatt en bruksplan for anlegget.

Sikring av leiranlegget og sikkerhet for våre besøkende er prioritert.

Det arbeides med å fornye utstillingen i Lenken. Det er i ferd med å utarbeides en plan for å bruke hele Lenken til utstillingsformål, og prisen vil bli rundt kr. 6 millioner. Fjøset er i bruksplanen avsatt til vandreutstillinger og ryddes for formålet. Utstillingsrommene i Brakke 3 er ikke ferdigstilt.

Prosessen med å lage en plass til ettertanke og kontemplasjon i leirens sydøstlige hjørne er i gang. Støtte fra Bergen kommune fullfinansierer en skulptur. Skulpturen er klar for montering. Området rundt skulpturen må ryddes for stubber og jevnes ut.

Mål:

- **Tilbakeføring:** Leiranlegget skal tilbakeføres slik at det som helhet gir en autentisk opplevelse.
- **Tilrettelagt anlegg:** Leiranlegget må legges til rette for sin fremtidige helhetlige bruk og formidlingsformål iht. bruksplanen. De ulike byggenes bruk defineres på denne bakgrunnen nærmere.
- **Bevaring:** Det fysiske leiranlegget sikres gjennom intensivt vedlikehold, samt restaurasjon og tilbakeføring.
- **Faste utstillinger:** Fornyselsen av den eksisterende faste utstillingen i Lenken fullføres. Planen for hele Lenken ferdigstilles, før det vurderes en realisering av prosjektet. De faste utstillingene i Brakke 3 ferdigstilles.
- **Vandreutstillinger:** Fjøset legges til rette for vandreutstillinger med fleksible løsninger. En viss andel av disse er egenproduserte.
- **Parkområde:** Området ferdigstilles for sin planlagte bruk.
- **Parkeringsplass:** Området nedenfor leiren mot nord er en mulig parkeringsplass for våre besøkende, og bør bli tilgjengelig for oss. Plassen er i privat eie og er pr. i dag ikke i bruk.

6. Samlet vurdering

Strategiplanen for 2022-2024 er ambisiøs, men realistisk innenfor rimelige grenser. Det overordnede målet er å øke kapasiteten i vår formidling og kunnskapsproduksjon på bred front. Slik ivaretar vi også best våre lokaler og bygg; bruk er den beste bevaring. Ikke alle tiltakene er gjennomførbare innenfor våre nåværende rammer, og for å vokse er stiftelsen naturligvis avhengig av øket finansiell støtte. Tilskuddene fra det offentlige er i så måte særs viktige. Det er imidlertid også et stort uutnyttet potensial i private støtteordninger. Desto mer vi får realisert av våre overordnede mål, desto mer støtte vil vi få.